

Arkeologisk schaktövervakning vid

FALU GRUVA

schaktning i Bergshauptmansgatan, gruvområde
RAÄ 109, Falu stad och kommun, Dalarna

Arkeologisk rapport 2013:8

Joakim Wehlin

Arkeologisk schaktövervakning vid

FALU GRUVA

schaktning i Bergshauptmansgatan, gruvområde
RAÄ 109, Falu stad och kommun, Dalarna

Joakim Wehlin

Dalarnas museum

Arkeologisk rapport 2013:8

Renritning: Joakim Wehlin
Form: Eva Carlsson
Framsida: Schaktet från SV. Foto Joakim Wehlin.

Rapporten kan beställas från Dalarnas museum, Box 22, 791 21 FALUN
tfn 023-76 55 00, fax 023-283 58, e-post info@dalarnasmuseum.se

© Lantmäteriet i2012/1270

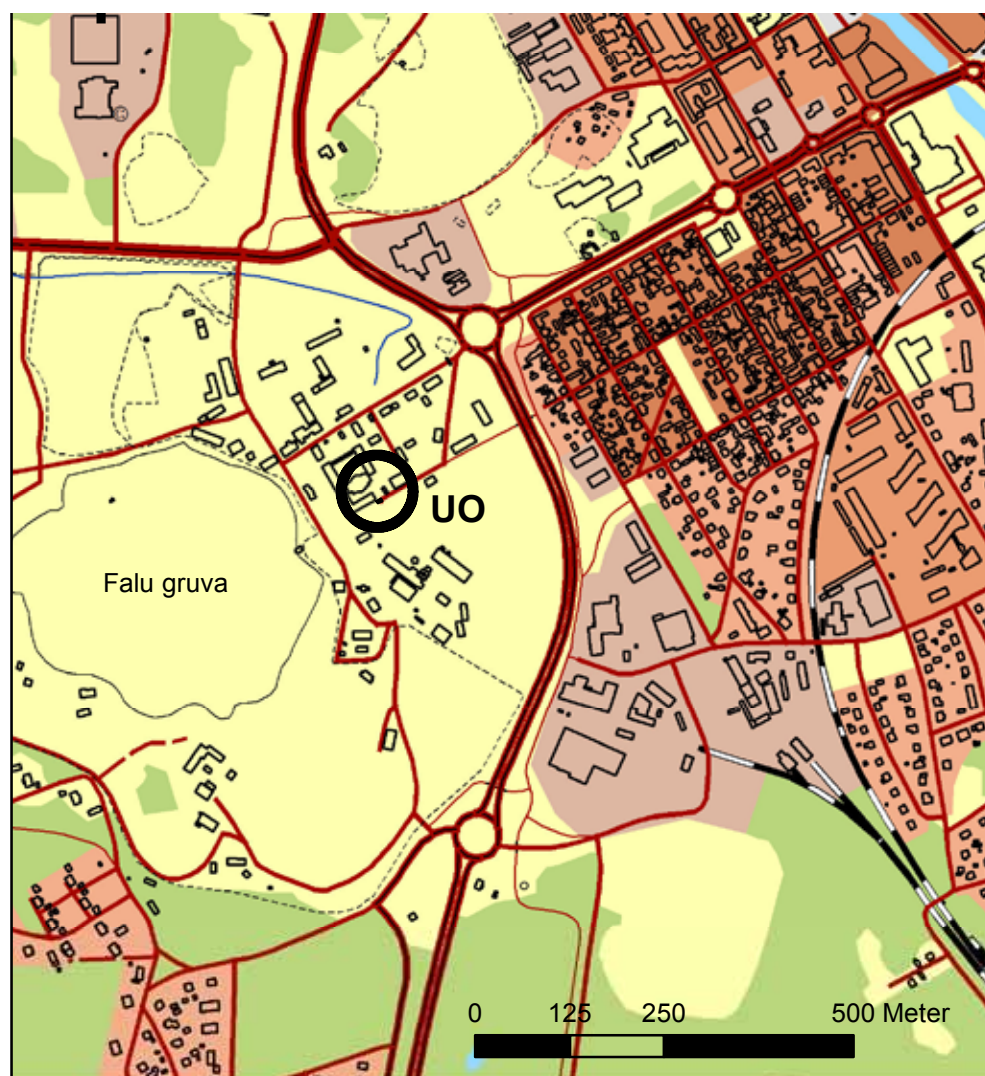
© Dalarnas museum 2013
Tryck: Dalarnas museum, Falun, 2013
ISSN 1400-8815

Innehåll

Inledning	5
Syfte.....	6
Metod.....	6
Kunskapsläge.....	6
Undersökning och resultat	7
Tolkning och måluppfyllelse.....	8
Sammanfattning	8
Referenser.....	9
Arkiv	9
Tekniska och administrativa uppgifter.....	9
Figurförteckning.....	10

Inledning

GVT grundvattenteknik har schaktat med anledning av en reparation av en vattenledning på fastigheten Falun 9:2 på området vid Falu gruva (Figur 1). Med anledning av att ingreppet gjordes inom gruv- och hyttområdet Falu Gruva, fornlämning Falun 109:1 beslutade Länsstyrelsen Dalarna om arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning, dnr 431-5069-2013. Undersökningen utfördes den 10 juni 2013 av arkeologer vid Dalarnas museum.

Figur 1. Utdrag ur fastighetskartan med undersökningsområdet (UO) markerat. Skala 1:10000

Syfte

Planerat schakt skulle i största möjliga mån grävas i tidigare ledningsschakt. Det fanns dock en liten möjlighet att anläggningar, konstruktioner eller kulturlager skulle blottas eller beröras. Syftet med den arkeologiska övervakningen var därför att dokumentera dessa eventuella lämningar.

Metod

Med anledning av att schaktet var relativt litet och djupt så besiktades detta efter att det färdiggrävts. Schaktväggar rensades och schaktet samt de påträffade lagren dokumenterades genom fotografi, manuell inmätning och beskrivning.

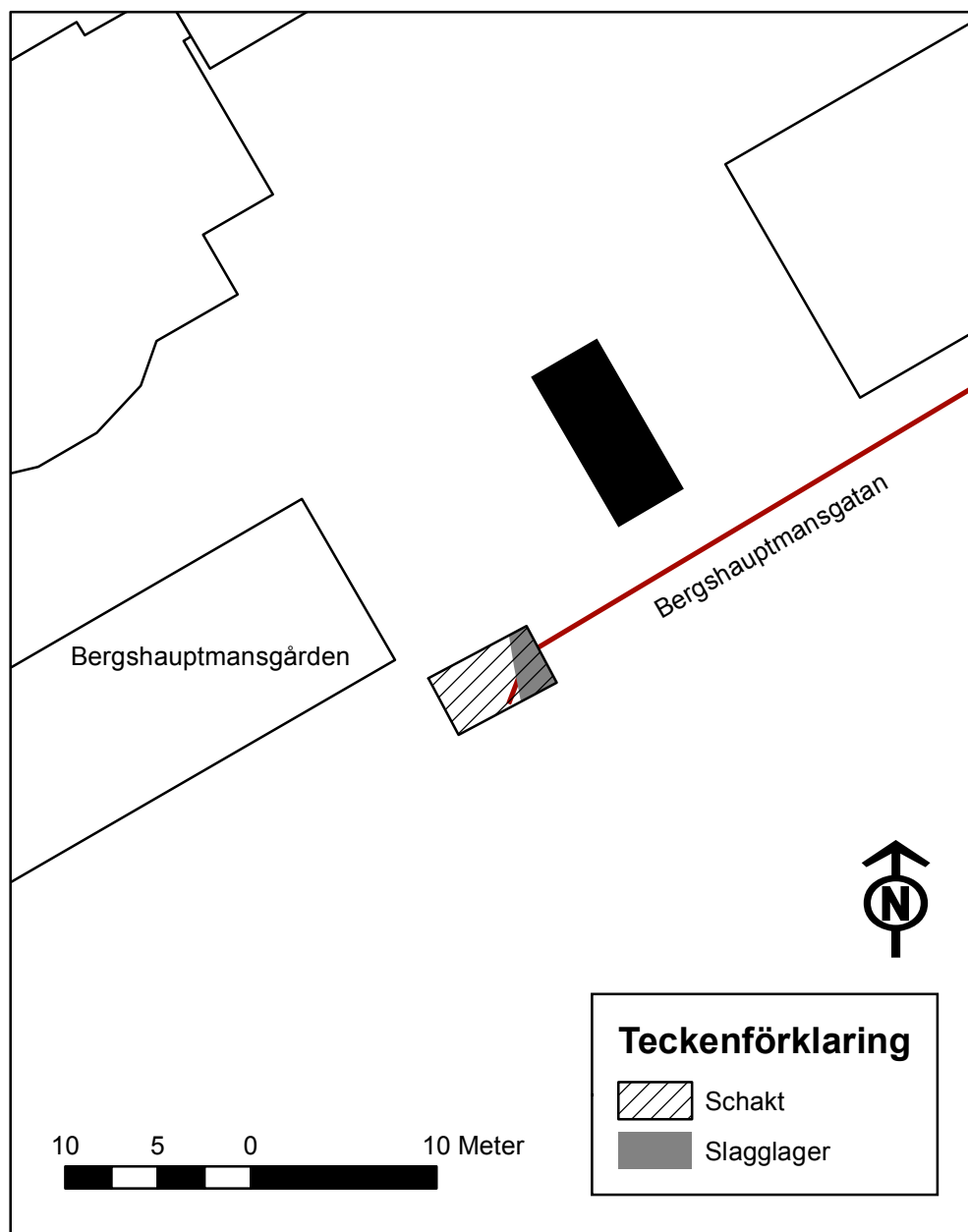
Kunskapsläge

Området kring Falu gruva (RAÄ 109:1 m. fl.) är av riksintresse och berörd del för schaktningen ingår i Världsarvet Falun och byggnadsminnet Falu gruva. Inom fornlämningen finns lämningar efter en långvarig gruvindustri och den därtill knutna hyttverksamheten. Kunskapen om gruvan och gruvdriften är god. Det äldsta skriftliga belägget för Falu gruva är ett bytesbrev från 1288. Under senare år har man genom naturvetenskapliga metoder kunnat påvisa att brytningen av malm i Falun påbörjats redan under Vendeltid, 700-tal (Qvarfort 2004). År 1347 utfärdade kung Magnus Eriksson ett privilegiebrev för Kopparberget, i vilket det finns anvisningar om hur arbetet skulle bedrivas. Efter detta växte gruvan successivt till dess storhetstid på 1600-talet. Tidvis svarade Falu gruva för närmare 2/3 av den samlade världsproduktionen av koppar.

Arkeologiska undersökningar i området kring gruvan visar en omfattande hyttverksamhet som tycks intensifieras under 1300–1400-tal och framåt (t.ex. Willim m.fl. 2005). Flera arkeologiska undersökningar har genomförts inom själva gruvområdet. De mest aktuella för denna schaktövervakning är den förundersökning som genomfördes av Dalarnas museum under år 2006 i samband med ledningsarbeten till nytt reningsverk vid Falu gruva (DM 1337). Detta schakt löpte bland annat längs hela den SV delen av Bergshauptmansgatan, utanför Rödfärgsverket och ned mot Riksväg 50. Längs med och delvis under gatan påträffades nio kallrostar inom ett område 60–110 meter NO om det nu aktuella schaktet. Omkring tio meter SO om Berghauptmansgårdens SO hörn anträffades vad som tolkades som den västra strandkanten av en liten tjärn som senare växt igen till en myr och som under hög- och senmedeltiden överlagrats av skrotsten.

I schakt från förundersökningen 2006 (DM 1337) som löpte 80–150 m S–SSO om Berghauptmansgården påträffades ett antal husgrunder med industrikaraktär från 1800–1900-tal.

Samma år och även under 2011 genomfördes arkeologiska schaktövervakningar och en förundersökning i samband med att den ”nya Anfarten” skulle byggas. Dessa undersökningar skedde ca. 100 m VNV om den nu berörda platsen. Vid Anfarten har man bland annat kunnat konstatera att det fanns en mängd påförda lager med gruvvarp, slamjord, slagg och kol. Mellan dessa fanns avplanade arbetsytor, ibland med stockar som skulle kunna utgöra rester efter någon konstruktion. En av stockarna har daterats till 1400-tal (Lögdqvist 2012). År 2011 fann man också sannolikt delar av den mosse som under gruvans drift fyllts igen och torrlagts och som uppmärksammats tidigare av Gösta Lundqvist och Else Nordahl (1963).

Figur 2. Schaktets placering intill Bergshauptmansgården. Skala 1:400.

Undersökning och resultat

Ledningsschaktet var 6x3,5 m stort (Figur 2) och löpte längs grusvägen vid Bergshauptmansgårdens SO hörn. Orientering på schaktet var närmast VSV-ONO. Djupet var 2,5 m och i botten blottades ovandelen av en tidigare nedlagd betongledning. I enlighet med länsstyrelsens beslut var det tydligt att den större delen av schaktet grävts i tidigare grävda ledningsschakt. Såväl äldre gjutjärnsledningar som nyare plaströr blottades i schaktet. Direkt under vägen och markytan fanns ett 0,5–0,6 m tjockt lager med grovt grus/singel och under detta 0,6–0,7 m av sand/moränfyllning.

I schaktets östra del fanns ett i modern tid tillsynes orört slagglager 1,4 m under marknivån. Den övre delen av detta lager (0,6 m) var ett brun/rostfärgat mycket kompakt lager med slagg. Under detta var lagret gulfärgat, lösare och med inblandning av slamjord (0,2 m). Direkt under slagglagret fanns brun/svart och siltigt torvlager med tydliga inslag av kol och större organiska mate-

Figur 3. Botten av schaktet med de två slagglagren och torvlagret tydligt synbara. Mätstocken är 2 meter. Foto från V. Joakim Wehlin.

rial såsom bark (Figur 3). Detta lager var synligt 0,2 m till det grävda schaktets botten, men är sannolikt tjockare. Lagret tolkades som naturligt avsatt och är sannolikt detsamma som resterna efter den mindre tjärn och senare myr som påträffades år 2006 (DM 1337). Inga prover togs för analys.

Tolkning och måluppfyllelse

Schaktet har till största delen grävts i tidigare grävda ledningsschakt. I dess östra del fanns ett tjockt lager med slagg vilket sannolikt skall tolkas som restavfall från hyttdriften. Torvlagret under slaggen är sannolikt resterna efter den tidigare påträffade tjärnen och/eller myren och därmed marknivån vid tiden för att denna del av gruvområdet togs i anspråk. Syftet med schaktövervakningen var att dokumentera eventuella anläggningar, konstruktioner och kulturlager, vilket har genomförts. Större delar av lagren i schaktet var söndergrävt av tidigare ledningsdragningar.

Sammanfattning

I samband med att GVT schaktat för en reparation av en vattenledning inom området vid Falu gruva (RAÄ 109) genomförde Dalarnas museum en arkeologisk förundersökning i form av en schaktövervakning. Schaktet var 6x3,5 m stort och 2,5 m djupt. Den större delen av schaktet grävdes i tidigare grävda ledningsschakt. I dess östra del framkom ett i modern tid till synes orört område. Här dokumenterades ett 0,8 m tjockt slagglager och under detta ett 0,2 m tjockt torvlager. Slaggen är sannolikt rester från hyttdriften och torvlagret utgör därför markytan vid tidpunkten för att den del av gruvområdet togs i anspråk.

Referenser

- Lundqvist, G. & Nordahl, E. 1963. *Falu gruvvas ålder i geologisk och arkeologisk belysning: två undersökningar*. A&W. Uppsala.
- Lögdqvist, A. 2012. *Arkeologisk schaktövervakning Anfarten vid schaktning för tillfällig entré till besöksdelen Falu gruva, RAÄ 17, 18 och 109 i Falu kommun, Dalarna*. Arkeologisk rapport 2012:13. Dalarnas museum. Falun.
- Qvarfort, U. 2004. *Falu gruvvas ålder – från Myr till Gruva*. Totalförsvarets forskningsinstitut. Stencil.
- Willim, A. m.fl. 2005. *Kallrostar och slagglager. Lämningar efter kopparhantering i Gruvrongdellen. Undersökning i samband med ombyggnad av riksväg 50. Sanders Hemman – Gruvgatan, RAÄ 109, Falu stad, Dalarna*. Analysrapport nummer 22-2005. Avdelningen för arkeologiska undersökningar UV GAL. Uppsala

Arkiv

DM projektnummer 1337. Arkeologisk förundersökning vid ledningsarbeten till nytt reningsverk vid Falu gruva.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-5069-2013
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2013-05-30
Ekonomiskt kartblad:	13F4h Kårarvet SÖ
Socken:	Falun
Fornlämning, raä nr:	109:1
Fastighet:	Falun 9:2
Koordinater, centralt i schakt (RT 90, 2,5 gon V):	X 6720300, Y 1489732
Inmätning:	Manuell
Uppdragsgivare:	GVT grundvattenteknik
Utförandetid:	2013-06-04 – 2013-06-10
Undersökt yta, kvadratmeter:	21 m ²
Schaktlängd:	6 m
Fälttid:	3 h
DM projektnummer:	1515
DM diarienummer:	79/13
DM fotoaccessionsnummer:	2013/14
Arkeologisk personal:	Joakim Wehlin Anna Lögdqvist
Fältarbetsledare:	Joakim Wehlin
Projektansvarig:	Joakim Wehlin

Dokumentationsmaterialet bestående av 3 digitala foton och 1 plan förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Figurförteckning

Figur 1. Utdrag ur fastighetskartan med undersökningsområdet (UO) markerat.

Skala 1:10000

Figur 2. Schaktets placering intill Bergshauptmansgården. Skala 1:400

Figur 3. Botten av schaktet med de två slagglagren och torvlagret tydligt synbara.

Mätstocken är 2 meter. Foto från V. Joakim Wehlin.

Dalarnas museum

Postadress

Box 22, 791 21 Falun

Besöksadress

Stigaregatan 2-4, Falun

Tel 023-76 55 00

info@dalarnasmuseum.se

www.dalarnasmuseum.se